

14 בדצמבר 2020

לכבוד
ח"כ רם שפע
יו"ר וועדת החינוך
הכנסת

שלום רב,

הנדון: דיון לציון יום זכויות הבינ"ל בנושא חינוך לדמוקרטיה ונגד גזענות

לקראת הדיון מחר 15.12 לציון יום זכויות האדם הבינ"ל בנושא "חינוך לדמוקרטיה ונגד גזענות" להלן עמדת האגודה לזכויות האזרח.

בפתח הדברים נבקש להודות לך על קיום דיון לציון יום חשוב זה. כידוע, ב-10 לדצמבר יצוין בכל העולם יום זכויות האדם הבינלאומי. ביום זה קיבלה עצרת האומות המאוחדות את ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, על רקע זוועות מלחמת העולם השנייה. לציון יום זכויות האדם בכנסת משמעות עצומה, בשל תפקידו החשוב של הפרלמנט בהתוויית אמות המידה הציבוריות בכלל, ולהגנה על זכויות האדם בפרט.

חינוך לדמוקרטיה ונגד גזענות

אנו עדים כבר שנים רבות לעלייה בתפיסות עולם גזעניות ואנטי דמוקרטיות בישראל. דבר זה בא לידי ביטוי במחקרים ובסקרי דעת קהל רבים שפורסמו במהלך השנים האחרונות, וכן במגוון אירועים חמורים שזכו לפרסום נרחב בכלי התקשורת. ריבוי המקרים האלה וחומרתם מעידים על הצורך הרב בחיזוק החינוך נגד גזענות במדינה.

על רקע זה, מחלקת החינוך באגודה הגבירה את העיסוק בתחום החינוך נגד גזענות, זאת לאור המגמות המדאיגות בחברה, כאמור, לצד הצורך והקושי של מורים, שאנו מזהים בשטח, להתמודד עם תופעות של גזענות בחברה בכלל, כמו גם בתוך כתלי בתי הספר. רוב המורים ומורות בישראל אינם מקבלים הכשרה להתמודדות עם גילויי גזענות בכיתה ולניהול דיונים בסוגיות שנויות במחלוקת. בשל החשש כי אין להם מספיק כלים לניהול הדיון ולמתן תשובה חינוכית, מורים רבים נמנעים מדיונים כאלה. במקרים מסוימים המורים יעדיפו שלא לקיים דיונים בסוגיות שנויות במחלוקת משום שאין מספיק תמיכה, עידוד וגיבוי לכך מהמערכת, ומתוך חשש כי התלמידים יטענו לאי ניטרליות.

בדירוג הנושאים שהמורים תופסים כמעוררי מחלוקת בכיתה נמצא כי סוגיית הגזענות מדורגת במקום השני אחרי סוגיית היחסים בין יהודים וערבים, הקשורה גם היא בין השאר בגזענות. סוגיית הגזענות היא בעיה נפוצה שמאוד מטרידה מורים. היא באה לידי ביטוי בהתנהגות אלימה ומדירה כלפי תלמידים מסוימים בכיתה ובבית הספר השייכים לקבוצות מוחלשות. ניתן לראות ביטויי גזענות גם בעמדות אלימות ועוינות כלפי קבוצות אשר אינן נוכחות כלל בסביבה החינוכית. מצבים אלה מביכים

את המורים מבחינה מקצועית וגורמים להם להרגיש אובדי עצות. גזענות בכיתה יכולה להופיע על רקע לאום, דת, עדה, תרבות ומראה חיצוני, וכן על רקע מצב חברתי-כלכלי או מקום מגורים.

דוח מבקר המדינה משנת 2016 שהתמקד בחינוך לחיים משותפים ולמניעת גזענות ביקר את חוסר הפעולה של משרד החינוך בנושא. בין היתר צוין כי חינוך לחיים משותפים וחינוך למניעת גזענות אינם נכללים בתוכניות העבודה של האגף להכשרת עובדי הוראה (האחראי לרגולציה של הכשרת המורים). לא זו בלבד, אלא שגם השתלמויות המורים המעטות בנושאים אלו "מועברות באופן אקראי וללא כל מנגנון השתלמות מובנה" (דוח מבקר המדינה, 2016, עמ' 9). לאחרונה אף התברר לנו כי בתחילת שנת הלימודים הנוכחית קיבלו מרכזי הפסגה ברחבי הארץ הנחייה שלא לקיים השתלמויות אלא בנושא של למידה היברידית לתקופת הקורונה, כך שבאופן מובנה לא מתקיימת מטעם משרד החינוך כל הכשרה לעובדי הוראה בסוגיות הנדונות.

לאור האיום והסכנה שבהתבססות גישות גזעניות ואנטי-דמוקרטיות בחברה בישראל, אנו סבורים כי על משרד החינוך ליזום מהלך מערכתי מקיף שיכלול עדכון של הגישה החינוכית וגיבוש תוכנית כוללת לחינוך לערכי דמוקרטיה, חיים משותפים ומאבק בגזענות, לרבות הגדלה משמעותית של המאמצים והמשאבים שיופנו לנושאים אלה. הכנת תוכנית פעולה מערכתית ארוכת טווח ומחייבת היא צו השעה. הדבר נכון שבעתיים במיוחד בימים אלה של משבר בריאותי, כלכלי וחברתי חמור, אשר באופן טבעי מהווה כר פורה לגילויי חוסר סובלנות ושנאה כלפי קבוצות שונות באוכלוסיה. ללא הקצאת תקציבים וכוח אדם ייעודי, יוותר המאמץ החינוכי למגר תופעות אלה ללא תוחלת. על כן, דרושה בהקדם התייחסות רצינית למסקנות דו"ח מבקר המדינה בנושא חינוך לחיים משותפים ומניעת גזענות, ויישום המלצותיו. ארבע שנים חלפו מאז פורסם, ולא הרבה השתנה.

להלן תמצית הצעותינו לקידום החינוך נגד גזענות ולדמוקרטיה -

- א. נדרשות תכניות רחבות, מתמשכות ומחייבות את כלל המערכת, מגיל הגן ועד לתיכון, ובכלל זה גם החינוך הממלכתי-דתי והחינוך העצמאי (חרדי), שם הן כמעט לא קיימות. השפעתן של תכניות חד פעמיות וקצרות טווח מוגבלת מאוד אם הן לא נעשות במסגרת תהליך רחב ומתמשך.
- ב. יש להטמיע את החינוך לערכי דמוקרטיה ונגד גזענות כחלק אינהרנטי בתחומי דעת מגוונים, ולעדכן את תוכניות הלימודים וספרי הלימוד ברוח תפיסה שמקדמת רב-תרבותיות במובנה העמוק. אנו סבורים כי תהליך חינוכי משמעותי נגד גזענות צריך להתפרס על פני ערוצים רבים, מקצועות לימוד שונים וחוויות מגוונות המזוונות לתלמידים ולתלמידות במערכת החינוך, החל מהגן ועד התיכון. נשמח לסייע ולייעץ ככל שנתבקש - **בקישור כאן** דוגמה לאופן שבו אנו מציעים לגשת לנושא.
- ג. החינוך לחיים משותפים ולמניעת גזענות חייב להיות רכיב משמעותי בהכשרתם של מורים ומורות בישראל, הן במוסדות להכשרת מורים והן בהשתלמויות מקצועיות. בנושא זה אנו מצטרפים למסקנות הדו"ח למיגור הגזענות נגד יוצאי אתיופיה (דו"ח פלמור) בדבר הצורך בהכשרה שיטתית ומחייבת של מנהלים, מורים ועובדי מטה בנושא גזענות, ובניית תוכניות עבודה שיכללו השתלמויות חובה בנושא שוויוניות ומניעת גזענות ואפליה.
- ד. הגדלת החשיפה לערבים ולנרטיבים הערבים במערכת החינוך, במיוחד במסגרת תכניות לימוד במקצועות ההיסטוריה, האזרחות, הגיאוגרפיה והשפות. בכלל זה, הגדלת היקף התכניות לשילוב מורים ערבים בבתי ספר יהודים ולהיפך, הרחבת הוראת הערבית בבתי ספר יהודים,

והעמקת החינוך לזהות ערבית בחינוך הערבי לטובת קידום חינוך לערכים דמוקרטיים ותפיסת עולם של חיים משותפים על בסיס שוויון מלא וכבוד הדדי.

בכבוד רב ובברכה,

נעמי בייט צורן
מנהלת מחלקת חינוך

דבי גילד-חיו, עו"ד
מקדמת מדיניות וחקיקה